

Buzás Gergely – Kovács Olivér

Udvari élet a magyar királyi palotákban

Nyomtatott kiadás:

Buzás Gergely - Kovács Olivér: Udvari élet a magyar királyi palotákban. BBC History 8/II (2012 augusztus) 28-33.)

2012

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

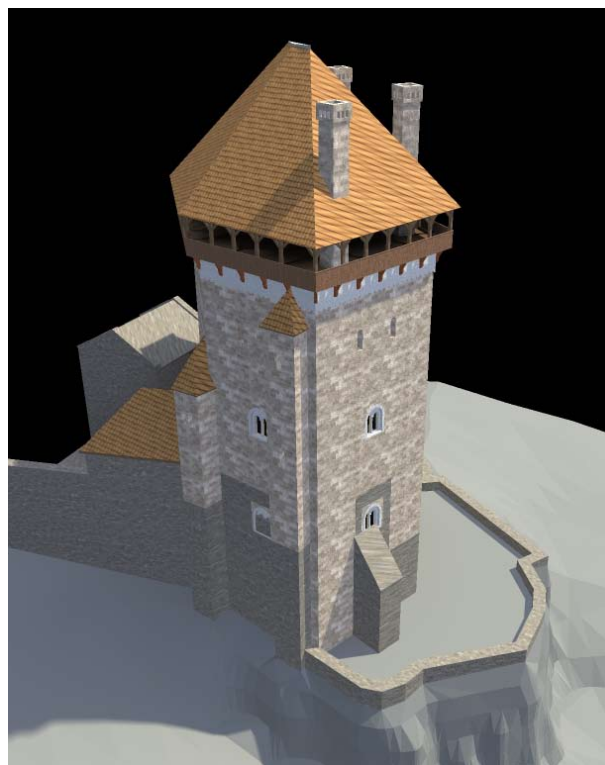
A középkorban a világi kultúra, a művészet, az igazságszolgáltatás, sőt bizonyos értelemben még a gazdasági élet központjai is a fejedelmi udvarok voltak. Ezek a történelem során folyamatosan változtak, a bennük élők és tevékenykedők száma egyaránt bővült, így a számukra helyet adó épületek, a paloták is egyre nagyobbakká és pompásabbakká váltak.

Udvar és udvaroncok

A középkor korai századaiban szinte folyamatosan úton volt a király és kísérete. Ennek részben a szakralisba hajló világi királyi hatalom volt az oka: az uralkodók – akik felkenése a 11. század végéig, az investitúra-harcokig valóságos egyházi hatalmat is megjelenített – személyükben testesítették meg intézményüket: ahol ők voltak, ott volt az istentől kapott hatalom, no meg a hadsereg, amit a kíséretük alkotott. Vagyis folyamatosan utazni kellett, bejárni az uralmuk alatt álló területeket, hogy ott jelen legyenek, békét teremtsenek, ítélkezzenek, s behajtsák az állam működtetéséhez szükséges javakat. Volt ennél profánabb ok is: a kereskedelem, pénzforgalom még gyerekcipőben járt, így a király (aki egyúttal a legnagyobb földesúr is volt) és kísérete a nehézkes és bizonytalan szállítás he-

1. Székesfehérvár a XIII. században

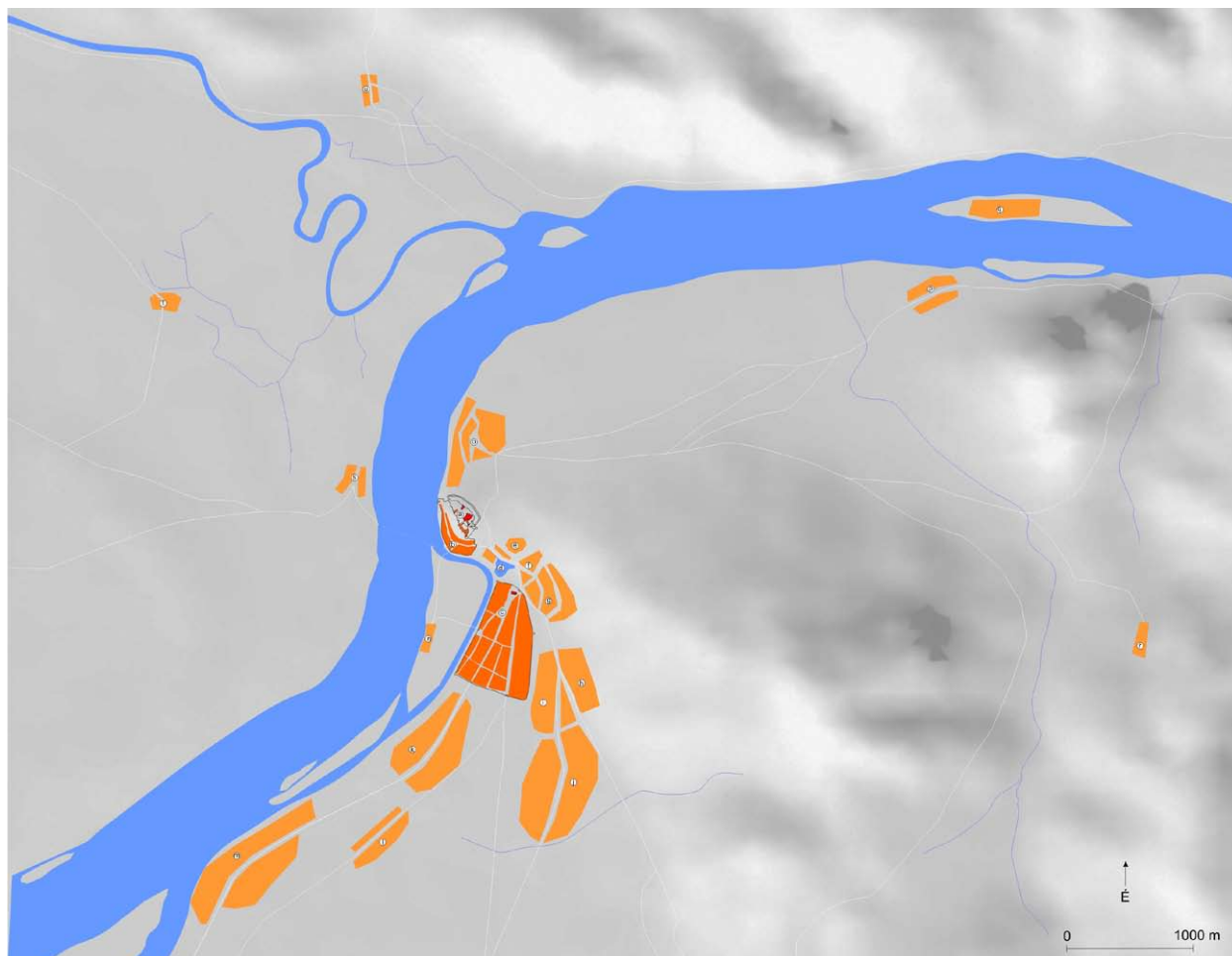

2. Az esztergomi fehér torony rekonstrukciója (Borosházy Tamás rajza)

lyett inkább helyben fogyasztotta el a jórészt természetben befolyt adót.

A kora középkorban királyi udvarházak és várak egész hálózata épült ki országszerte, hogy bármikor befogadhassa a királyt és kíséretét. Emellett az uralkodó megszállhatott a főurak, főpapok palotáiban, váraiban is.

Az udvar eredendően a király személye és családja szolgálatára létrehozott szervezet volt. Vezető tisztviselői ezért eredetileg az udvarnép egészének, illetve egyes csoportjainak irányítói voltak. Az első kategóriába az úgynevezett nagy bírák tartoztak: elsősorban a nádor, latinul *palatinus* – aki ez utóbbi nevét onnan kapta, hogy eredetileg a királyi palota elöljárója volt –, illetve az országbíró, latinul *iudex curiae* – azaz udvarbíró, aki, mint latin neve mutatja, eredetileg az udvar tagjai felett bíraskodott. A második kategória tagjai a királyt szolgáló asztalnokok, pohárnokok, ajtónállók, kamarások, lovászok, tárnokok stb. mesterei voltak. A későközépkorban azonban mindezek a tisztségek már országos kormányzati hatáskört fedtek, a királyi udvar mindennapi életében betöltött gyakorlati szerepük jelképessé vált. Az udvari tisztségviselőkkel azonos rangúak voltak az egész ország-

3. Esztergom és környéke a középkorban

a) vár, b) káptalani város, c) királyi város, d) Hévíz, e) Szenttamás, f) Örmény, g) Szentanna, h) Újfalu, i) a csúti monostor faluja, j) Kovács, k) Szentpál, l) Szentistván, m) Szentkirály, n) a szigeti apácakolostor, o) Szentgyörgymező, p) Déda, q) Helemba – érseki udvarház, r) Ákospalota – érseki nyaraló, s) Kakat, t) Nána, u) Kövesd

részeket irányító nagyurak: az erdélyi vajdák és a délvidéki (horvát, szlavón, macsói stb.) bánok bánjai, továbbá néhány jelentős, határvidéki vár ispánjai, akik több megyét is a kezükben tartottak: például a temesi és a pozsonyi ispán. Mindezeket a tisztségeket viselő nagyurakat Magyarországon német mintára 13. századtól bárónak nevezték. A világi bárók mellett fontos szerepet játszottak az udvar életében egyes főpapok is: az esztergomi érsek volt például a királyi kancellária és a királyi kápolna vezetője, a veszprémi püspök pedig a királyné udvarában töltött be hasonló szerepet. A bárókból és prelátusokból nevezett főpapokból (püspökök, és a nagy királyi társaskáptalanok prépostjai) állt össze az országot irányító kormányzat, azaz a királyi tanács. A bárók és prelátusok, bár személyesen gyakran tartózkodtak a királyi udvar-

ban, ám hivatalaikat a későközépkorban általában már saját rezidenciájukon működtették.

Ahogy a régi tisztségviselők udvari szerepe csökkent a későközépkorra, úgy alakultak ki a régiéknél sokkal népesebb hivatalok: kancelláriák, a kincstár és új bíróságok, amelyek viszont ténylegesen a királyi udvarban működtek. Ezek hivatalnokain kívül az udvarban éltek a királyt és családját kiszolgáló nemesek: a kamarások, udvari lovagok, udvari ifjak, apródok, udvarhölgyek, továbbá orvosok, káplánok, a királyi gyermekek nevelői, zenészek és egyéb művészek, valamint tudósok. Rajtuk kívül szolgák valóságos serege: a konyhák, az istállók személyzete, a testőrség, királyi vadászok, különböző mesteremberek.

Az udvarban működő hivatalok óriási forgalmat bonyolítottak le: számosan keresték fel

4. Óbuda a XIV. században
 Vörös: káptalani városrész, narancs: királynéi városrész
 a) királyi majd királynéi vár, b) Szent Péter prépostsági templom, c) Szűz Mária prépostsági templom, d) Szt Ferenc, ferences kolostor, e) Szt. Margit plébánia-templom, f) Szűz Mária klarissza kolostor

ügyes bajos jogi vagy gazdasági ügyeik intézésével a bíróságokat és egyéb hivatalokat. A palota volt a politikai és diplomáciai élet központja is. Itt ülésezett a királyi tanács és itt fogadták a királyok a külföldi követségeket.

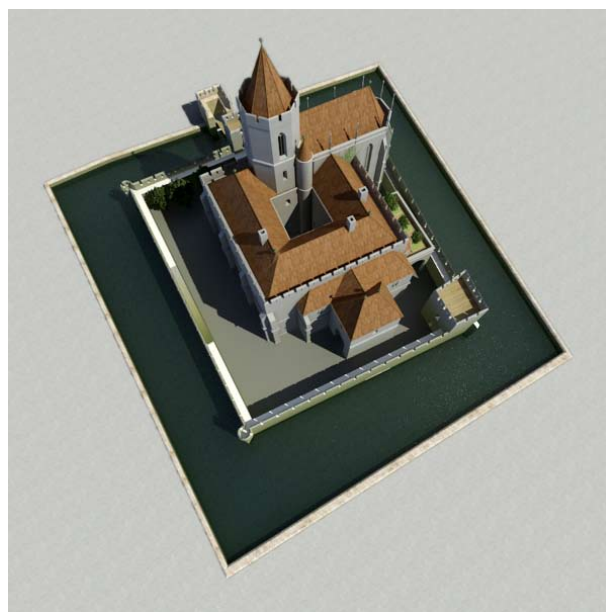
Mivel a királyok állandó utazásai a késő-középkorban sem szüntek meg, az udvarnál ügyeiket intézőknek komoly gondot jelentett, hogy követni tudják az udvar mozgását, és a nagyszámú tisztviselő állandó utaztatása is igen költséges volt, az elhelyezésükre pedig egyre kevesebb épület felelt meg. Az udvari hivatalok egy része lemaradt a királytól: stabil székhelyük alakult ki az egyik palotában, míg a király csak egy szűkebb kísérettel folytatta utazásait. Így jött létre a középkor derekára az állandó királyi székhely intézménye.

A rezidenciák kialakulása

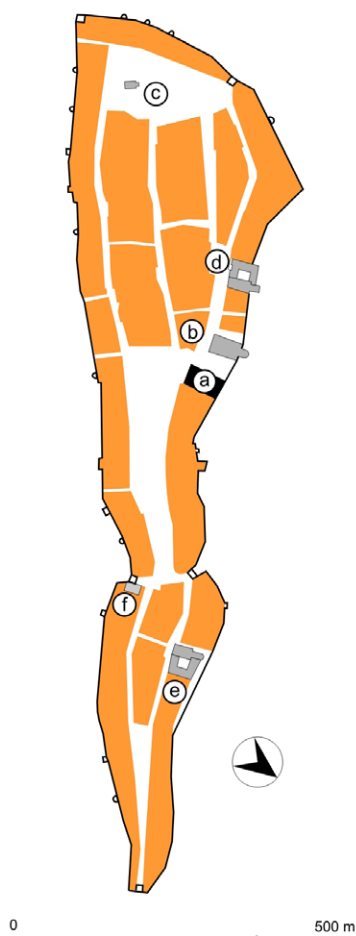
A magyar királyoknak 14. századtól két állandó rezidenciájuk volt: Visegrád és Buda. Mindkét városban hatalmas, reprezentatív paloták épültek, amelyek sok vonásukban hasonlítottak egymásra. Ezekben a teljes királyi udvar helyet kapott: a király és az őt mindig követő kísérete mellett itt rendezkedtek be az állandó székhellyel rendelkező országos hivatalok is.

Hogy miért éppen Budát és Visegrádot választották? Ha a középkor korábbi korszakaiba tekintünk, valóban találhatunk jócskán nagyobb hírnévnek örvendő településeket. A magyar királyság első évszázadaiban Esztergom és Fehérvár voltak leginkább fontos székhelyek, ám a 13. század folyamán gyökeresen átalakult Európa – leginkább gazdasági szempontból, addig elképzelhetetlen gyarapodás jellemezte ezeket az évtizedeket – a kulturálisan szorosan a „nyugatra” integrálódott Magyarországon emellett pedig a helyi sajátosságok is okai voltak a két új rezidencia megteremtésének.

Az Árpádok nagy királyi központjai Székesfehérváron, Esztergomban és Óbudán mind egy-egy jelentős egyházi intézményhez kapcsolódtak: Esztergomban az érsekséghez, a másik két városban nagy, királyi prépostságokhoz. A 11-12. században ez az együttélés még szükségszerű volt, hiszen a közigazgatáshoz szük-

5. Az óbudai vár a XIV. században (Buzás Gergely és Tóth Márton Zoltán /Narmer/ rekonstrukciós rajza)

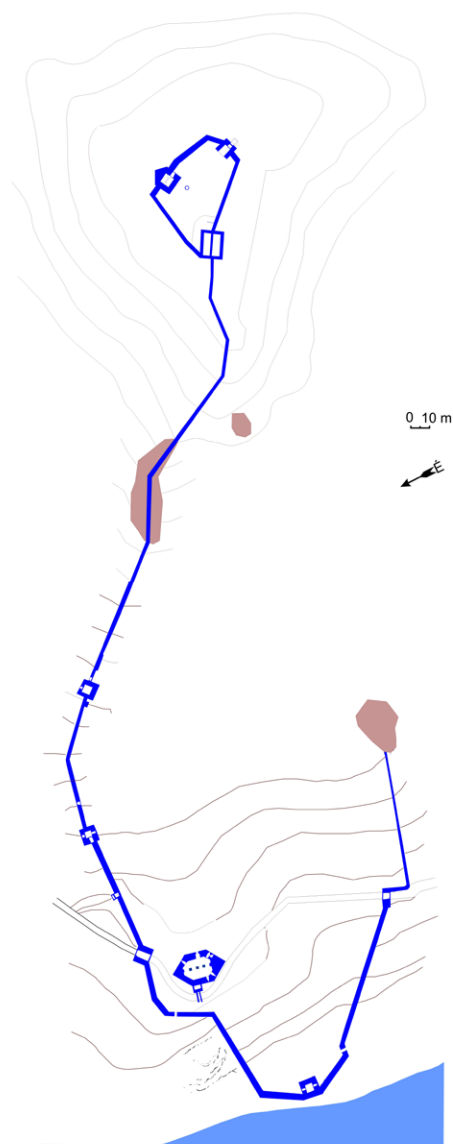
6. *Buda a XIII. században*
 a) királyi kúria feltételezhető helye,
 b) Nagyboldogasszony plébániatemplom, c) Mária Magdolna plébániatemplom, d) Szt. Miklós Dominikánus kolostor, e) Szt. János ferences kolostor, f) zsinagóga

séges írástudással és műveltséggel csak ezen egyházi intézmények tagjai rendelkeztek, és a királyra nézve hátrányos oldalai sem voltak, hiszen a püspökök, prépostok kinevezésében lényegében teljhatalommal rendelkezett. A 13. századtól azonban kezdett nőni az udvarban a világi értelmiség szerepe, így a társbérlet egyre kevésbé volt fontos, sőt kezdett egyre terhesebbé válni mindkét félnek, hiszen az egyház egyre függetlenebbé vált a királyságtól. IV. Béla ezért az egész esztergomi várat, a királyi palotával együtt az érseknek adományozta, Székesfehérváron és Óbudán pedig új várat épített magának a város szélén, bár ez sem ment könnyen, hi-

szén például Óbudán ehhez a préposttól kellett telket bérelnie. E várak azonban meglehetősen szűkek voltak a régi palotákhoz képest, így a préposti palotákra továbbra is szüksége volt az uralkodónak, ha e városban tartotta az udvarát.

IV. Béla azonban két teljesen új várat is emelt az ország közepén, a régi királyi központok közelében, de mégis új településeken – afféle zöldmezős beruházásként – ahol már nem kellett semmilyen nagyhatalmú egyházi intézménnyel osztoznia. Mindkét vár az 1241-1242-es mongol invázió következtében épült fel.

A kezdetben pesti Újhegynek nevezett platón ezután építették ki a forrásokban castrumként, vagyis várként említett várost, amely hamarosan

7. *A visegrádi vár a XIII. században*

8. *A diósgyőri vár a Nagy Lajos király korában (Buzás Gergely és Tóth Márton Zoltán / Narmer/ rekonstrukciós rajza)*

átvette a közeli királyi székhely, Buda nevét, a régi Buda pedig Óbudává vált. Az új városerőd tornyos kőfala három kilométer hosszú volt és több mint 400 ezer négyzetmétert kerített kör-

be. Teljes kiépítése még évtizedekig tartott. IV. Béla, az alapító maga is palotát építtetett vagy legalábbis tervezett a városban, de úgy tűnik, az ő korában még nem vált igazi királyi székhellyé.

9. *A zólyomi vár udvara*

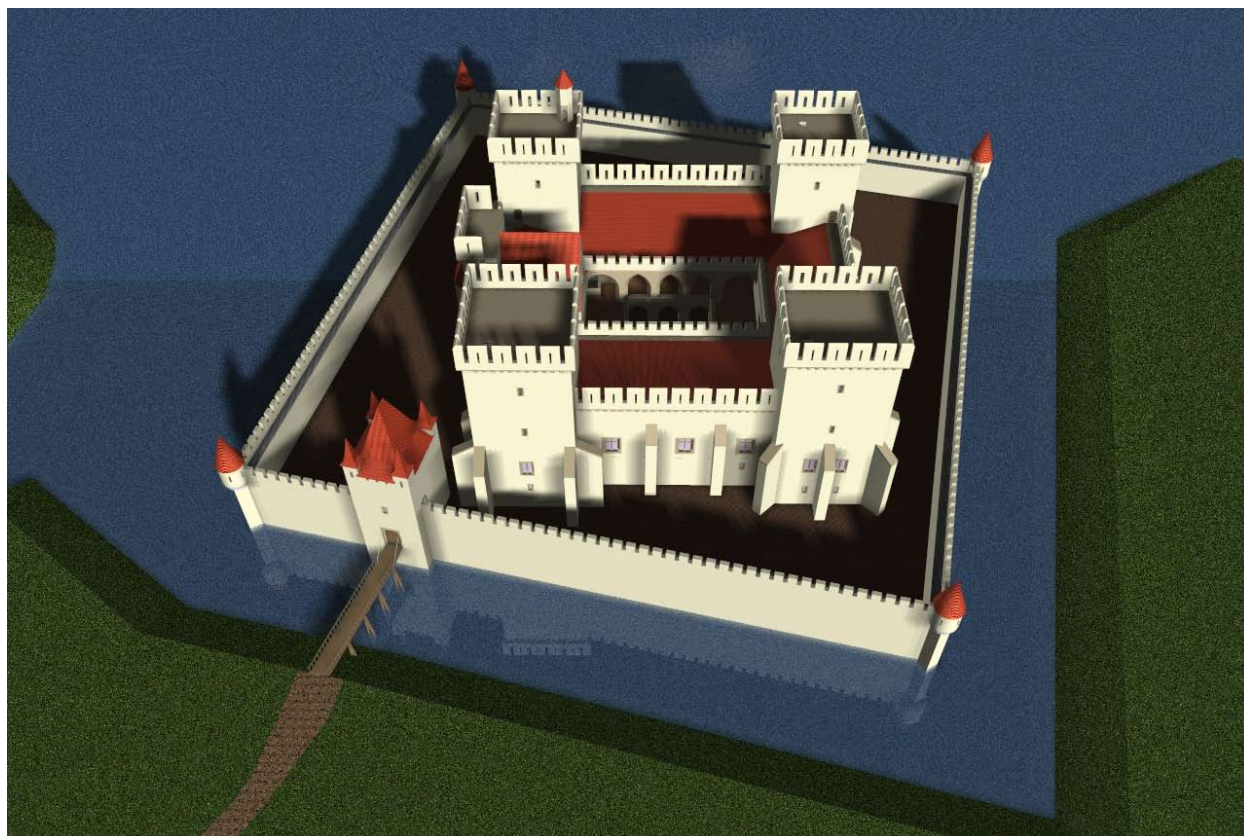
A város azonban ügyes polgárainak, és kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően a 14. századra az ország legnépesebb és leggazdagabb településévé lett, így I. Anjou Károly és utódai már valódi királyi palotát építettek falai között, először a város északi, majd a déli végben.

IV. Béla másik vára, Visegrád, gyorsabban felépült, de nem tartozott hozzá igazi város, csak egy telepésfalú. A hatalmas hegyi erőd viszont igen alkalmas volt a királyi udvar számára menedékvárként. Erre a 14. század második negyedében nagy szüksége volt a magyar trónt kemény harcok árán megszerző I. Károlynak, aki ezért itt is rendezte be udvarát. A vár alatt valódi várost is alapított, ahová ő és utódai palotát emeltek. A század első harmadának végére már senkinek sem lehetett kétsége, hogy Visegrád és Buda a legfontosabb települések az országban.

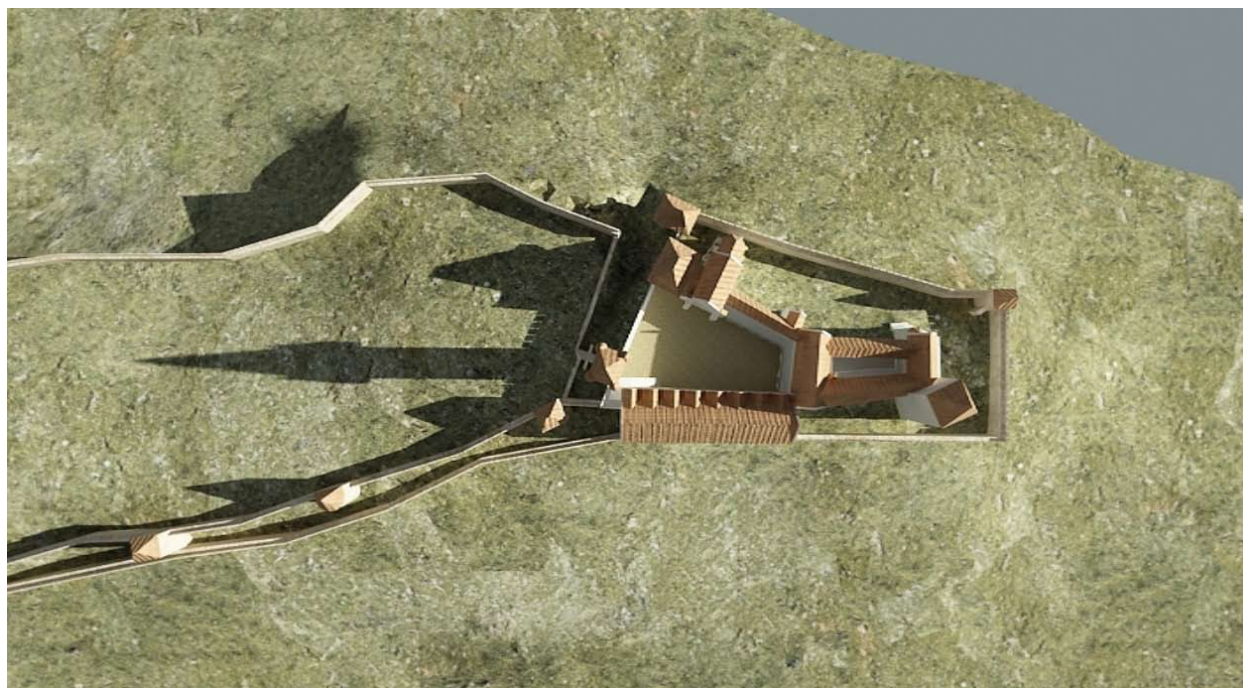
Az udvar helyben tartása természetesen nem jelentette azt, hogy az uralkodók kevesebbet utaztak volna. Nagy Lajost számos háborúja vitte messze földekre, Nápolytól Litvániáig. Zsigmondot inkább diplomáciai utazásai tartották távol országától, így 1412 és 1419 között hét éven át nem is lépett magyar királysága földjére, annyira lekötötték német ügyei, európai uta-

zásai és a konstanzi zsinat. Mátyás újra inkább háborúzni ment külföldre, és amikor 1485-ben elfoglalta Bécset, udvara egy részét is magával vitte – itt is halt meg 1490-ben. Az ország ettől függetlenül a letelepített udvarnak, adminisztrációnak köszönhetően működött a király távollétében is, legfeljebb a bárók kényszerültek hosszabb utakat megtenni, ha személyesen az uralkodó elé akartak járulni.

A király persze nem csak külföldön, de az ország határai belül is sokat utazott. Ezért a 14-15. század folyamán a nagy palotákon kívül felépítettek néhány nagy királyi várat is, amelyek alkalmasak voltak a király szűkebb kíséretének hosszabb ideig tartó befogadására, de ezek már nem tekinthetők igazi rezidenciáknak, ugyanis ide nem követték az uralkodót a helyhez kötött hivatalok. Ilyen volt a Nagy Lajos által emelt Diósgyőr, Zólyom, Liget (Végles) vára, vagy Zsigmond király tatai, komáromi és pozsonyi várpalotája. Ezek mellett számos vadászház állt az uralkodó rendelkezésére ahol a királyok kedvelt időöltésüknek, a vadászatnak hódolhattak. Ilyen volt például a Buda melletti Nyék, vagy a Visegrád közelében épült Hévkút. Hasonló vadászkastély szerepet kapott néhány kisebb ki-

10. A tatai vár Zsigmond király korában (Buzás Gergely rekonstrukciós rajza)

11. A budai várpalota a XIV. század végén (Buzás Gergely és Tóth Márton Zoltán /Narmer/ rekonstrukciós rajza)

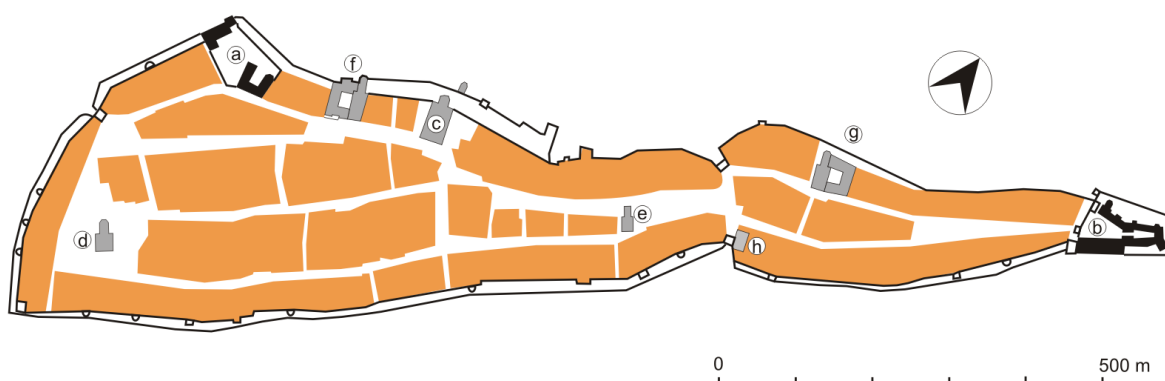
rályi vár is, mint a Tata közelében álló Gesztes, a Zólyom melletti Lipcse vagy a Visegrádhoz kapcsolódó Damásd. A király természetesen továbbra is gyakran megszállt vendégként városokban, főpapok és főurak birtokain, de ilyen helyeken ritkán töltött hosszabb időt.

Így élt az udvar

A királyi udvar mindennapi élete leginkább a nagy királyi paloták elrendezésében tükröződik. Szerencsére Visegrádot és Budát elég alaposan

ismerjük a sok évtizede folyó régészeti feltárások és a rendelkezésünkre álló számos korabeli írott forrás alapján.

Budán és Visegrádon a palotát egyaránt tágas tér választotta el a várostól. E téren rendezték a középkori ünnepek legfontosabb eseményének számító lovagi tornákat. A téglalap alakú tornapályát kettős fakorlással vették körül, közepén a kopjatöréseknél használt palánk, az úgynevezett sorompó futott végig. A nézők a környező házak és a palota ablakaiból, erké-

12. A budai vár a XIV. század végén
 a) Magna Curia, b) királyi palota, c) Nagyboldogasszony plébániatemplom, d) Mária Magdolna plébániatemplom, e) Szt. György templom, f) Szt. Mklós dominikánus kolostor, g) Szt. János ferences kolostor, h) zsinagóga

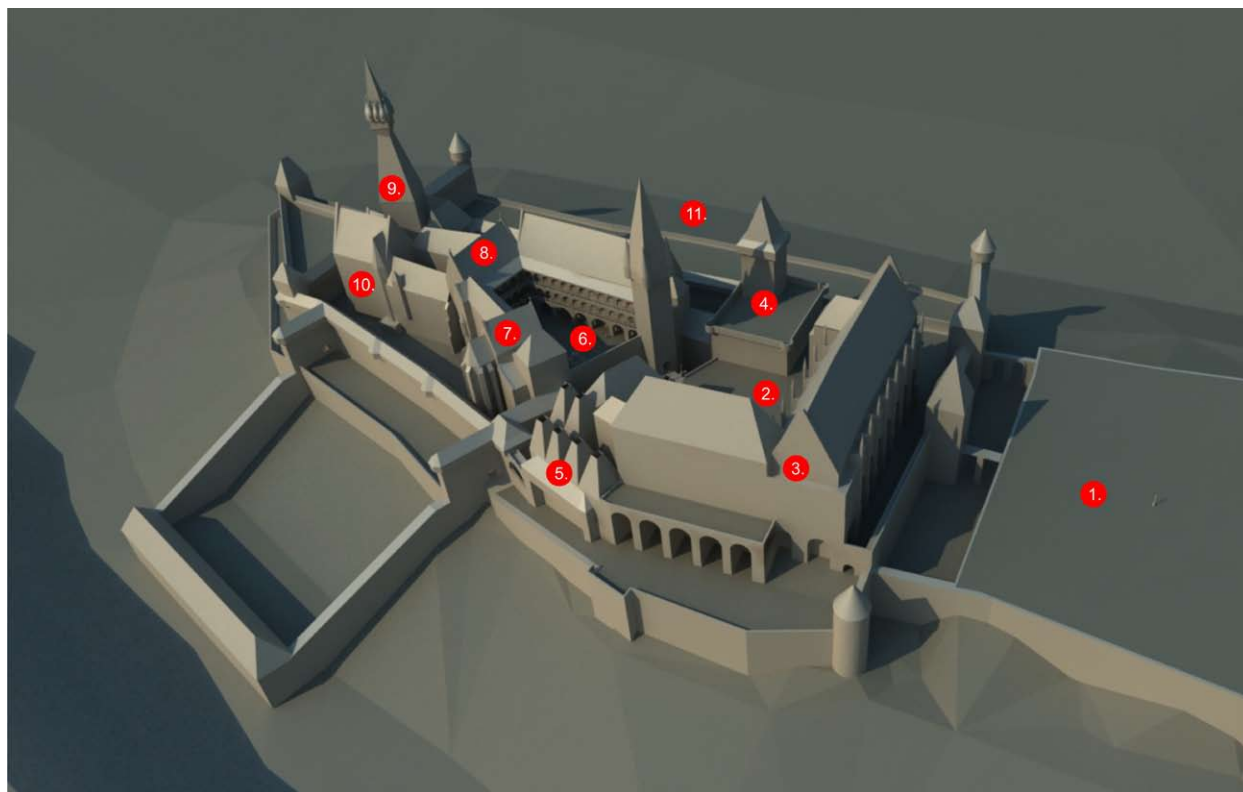

12. A visegrádi királyi palota az 1380-as években (Buzás Gergely és Tóth Márton Zoltán / Narmer/ rekonstrukciós rajza)

13. Visegrád a XIV. század végén
 a) Szt. András, bencés monostor, b) vesztőhely, c) alsóvár, d) fellegvár, e) királyi palota,
 f) Szt. László ágostonos remetekolostor, g) piactér, h) Boldogságos Szűz plébániatemplom,
 i) Nagymaros, Szt. Márton plébániatemplom

14. A budai királyi palota a XVI. század elején (Buzás Gergely és Schunk Szabolcs /Narmer/ rekonstrukciós rajza)

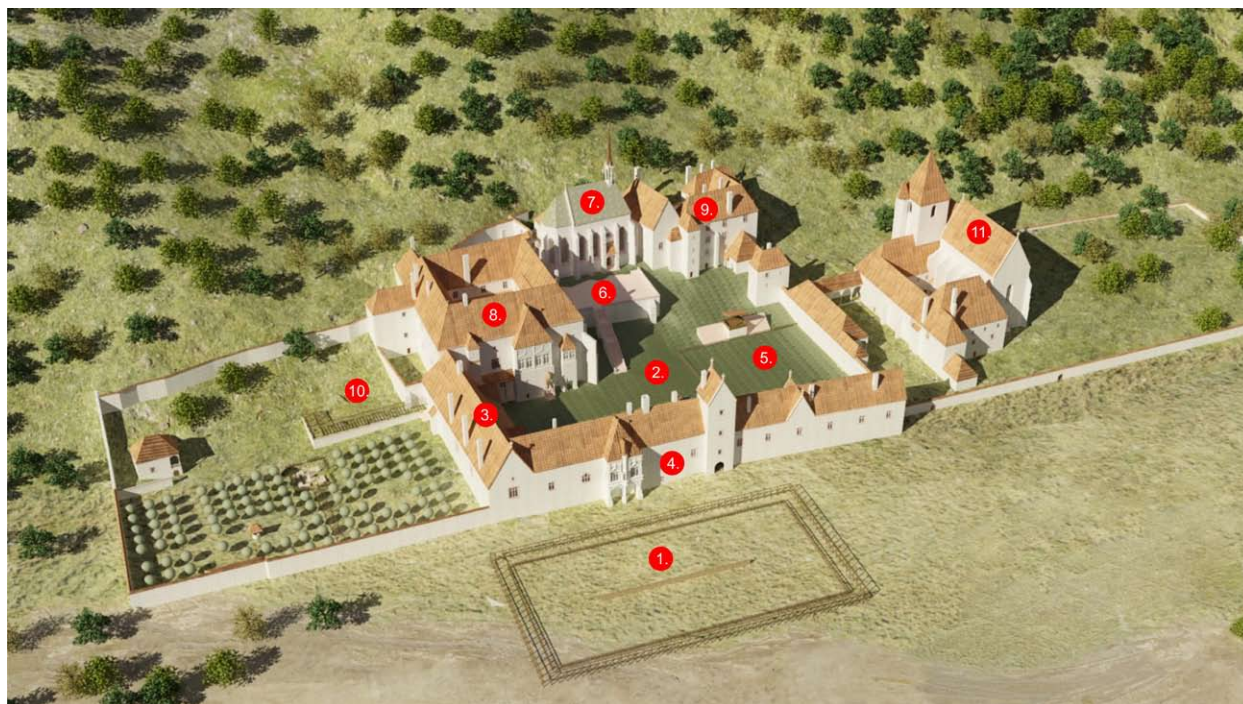
1) A vár előtti tér Herkules szoborral, 2) Zsigmond udvara, 3) Zsigmond-palota, 4) Csonka-torony, 5) nagy konyha, 6) a díszudvar a Pallas-kúttal, 7) Alamizsnás Szt János palotakápolna, 8) királyi lakosztályok, 9) István-torony, 10) déli nagyterem, 11) palotakert

lyeiről, valamint a pálya szélén emelt fa-lelátókról szemlélték a küzdelmet. E terek az ókori római cirkuszok vagy hippodromok utódaiként nem egyszerűen sportesemények helyszínei, de

az uralkodó megjelenésének helyei is voltak, ahol az alattvalók tömege előtt a király, palotája erkélyén, teljes fejedelmi pompájában mutatkozhatott. Számára ezért a palota homlokzatára

15. A budai királyi palota a Duna felől (Buzás Gergely és Schunk Szabolcs /Narmer/ rekonstrukciós rajza)

16. A visegrádi királyi palota a XVI. század elején (Buzás Gergely és Tóth Márton Zoltán /Narmer/ rekonstrukciós rajza)

1) lovas tornapálya, 2) alsó fogadóudvar, 3) nagyterem, 4) nagy konyha, 5) gyalogtornapálya, 6) kápolna-terasz 7) Szűz Mária palotakápolna, 8) királyi lakosztályok, 9) az udvarbíró szálláshelye, 10) palotakert, 11) Szűz Mária ferences kolostor

reprezentatív, címerdísszel borított erkély vagy torony épült.

A királyt azonban nem csak az erkélyen, de néha a porondon is láthatta a sokaság. Galeotto Marzio Mátyás király cselekedeteiről szóló, Corvin János okulására írt könyvében feljegyez-

te, hogy a király tornára hívott ki egy cseh vitézt, Holubárt, aki legyőzhetetlen hírben állt. Az összecsapásnak Galeotto Marzio is szemtanúja volt (mint írja, sok ezer más emberrel együtt) a Szent Zsigmondnak nevezett téren. A kopjatórés során Holubár a karját törte, Mátyás is a földre

17. A visegrádi királyi palota a Duna felől (Buzás Gergely és Tóth Márton Zoltán /Narmer/ rekonstrukciós rajza)

18. A budai királyi palota díszudvara a XVI. század elején (Buzás Gergely és Schunk Szabolcs /Narmer/ rekonstrukciós rajza)

esett, ám nagyobb baj nélkül úszta meg a tornát. Miután meggyógyították, a cseh vitéz gazdag jutalommal térhetett vissza hazájába.

A királyi palota tornyos kapuján át egy nagy fogadóudvarra lehetett jutni. Innen nyíltak a bíróságoknak és egyéb hivataloknak helyet adó termek és egyéb hivatali helyiségek. A legdíszesebb nagyteremben tartották a nyilvános ünnepeket, a nagy fogadásokat is. A nagyterem mellett helyezkedett el a nagy szobának nevezett helyiség is, amelynek méretei sokszor vetekedtek a nagyteremével. A lakomák után ide vonult félre az uralkodó báróival és vendégeivel, hogy jó bor mellett megtárgyalják az ország dolgait. E fogadótermek közelében he-

lyezték el a nagy konyhákat, borospincéket és élelmiszerraktárakat is.

Ha már lakoma: a tálalási szokások különböztek a nyugati mintáktól. A magyar udvarban közös tálból ettek, jobbra csak az ujjaikat használva evőeszköz helyett. Bár már I. Lajosnak is volt az étkezéshez használható villája, ez az eszköz mégsem terjedhetett el túlságosan, hiszen több mint egy évszázaddal később Mátyás felesége, Beatrix levélben kért villát Itáliából. Az evőeszközök mellőzése persze azzal járt, hogy a lakomák résztvevői általában összekenték a ruhájukat a mártásokkal, amiről gyakran kajánul számoltak be az udvarban megforduló külföldiek.

19. A visegrádi királyi palota helyreállított díszudvara

A palotának ez a része nyilvános területnek számított, ide bárki beléphetett, ha valami elintéznivalója volt az udvarban. Az alattvalók itt találkozhattak személyesen is a királlyal. A látogatók elkápráztatására szolgált mindkét palotában az udvaron Mátyás király által felállított szökőkút, amelyből ünnepek alkalmából bort

folyattak. Visegrádon tudjuk, hogy a fogadóudvar déli felén egy gyalogos lovagi tornapálya is helyet kapott. Az Anjou-korban ez a fogadóudvar Budán és Visegrádon is hasonló elrendezésű és méretű volt. Innen nyílottak mindkét palotában a kápolna és a királyi lakóépület bejáratai is. Zsigmond király idején azonban Budán egy

20. A budai királyi palota helyreállított déli nagycsarnoka

új, monumentálisabb fogadóudvar taldottak a régi elé, itt építették fel az úgynevezett Zsigmond-palotát, amelyben hatalmas, reprezentatív nagytermek egész sora és egy nagy konyha kapott helyet. Így a régi fogadóudvar a palota belső udvarává vált, amelyet a kápolna, valamint a királyi és királynéi lakosztály épületei öveztek. Hasonló szerkezeti átalakítás Visegrádon csak Mátyás király korában következett be, itt azonban nem a palota kibővítésével, hanem a fogadóudvar megosztásával érték el ugyanezt. Az udvar felső részében, a kápolna előtt tágas teraszt emeltek, amelyre magas, nyitott lépcső vezetett. E teraszon át lehetett bejutni a kápolnába és a királyi lakóépületbe is. Korabeli leírásokból tudjuk, hogy a terasz hársfáinak árnyékában meleg nyári napokon Mátyás előszeretettel fogyasztotta el ebédjét, és néha külföldi követeket is itt fogadott.

A kápolna mindkét palotában az épület-együttes központjában állt. A nagyméretű templomépülethez a király és királyné magánorató-

rium, az ereklyék őrzésére szolgáló kincstár, sekrestye és Budán több helyiséges könyvtár is kapcsolódott.

A paloták legbelső, már csak kiváltságosok számára nyitva álló részében a királyi család lakosztályai kaptak helyet. Az Anjou-korban ezek mindkét palotában egy kis belső udvar körül épült négyszögletes épületben helyezkedtek el. A király és királyné termei különböző emeleten sorakoztak, amelyeket több lépcső kötött össze. Az épület alsó szintjein kaptak helyet a szolgálattelvő nemesi személyzet lakószobái is, ahol egy-egy kis szobában több apród, udvarhölgy vagy lovag is lakhatott.

Visegrádon tudjuk, hogy az első emeleten lévő királyi és a második emelete elfoglaló királynéi lakrész egyaránt három nagy egységből állt: egy trónteremből és ennek két végéhez csatlakozó nappali és éjszakai lakosztályból. A lakosztályok három szobára tagolódtak: ebédlőre, előszobára és hálószobára. A nappali lakosztály valójában reprezentatív térsor volt, ahol

az uralkodó a vendégeit fogadhatta. Az éjszakai lakosztály volt az, amelyben valóban laktak. Budán a trónterem a királyi lakóépület kapuja feletti északi szárnyban helyezkedett el. Ennek délkeleti sarkához csatlakoztak a királyi szobái, amelyek végéhez a palota első lakójáról és valószínűleg építőjéről, Nagy Lajos öccséről elnevezett István-torony csatlakozott. A királyné lakosztálya itt is talán a második emelten kapott helyet.

A budai palotában Lajos király halála után lánya és örököse Mária királynő valószínűleg az épületegyüttes nagy udvarának nyugati szárnyába költözött be: ennek északi végére egy új teremsort kezdtek építeni, amely egy hatalmas lakótoronnyal zárult. Ez alighanem a királyné lakosztályának szánták: a délebbi termekbe a nappali, a lakótoronyba az éjszakai szobák kerültek volna. Az építkezés indoka az lehetett, hogy Lajos lánya Mária nem királyné, hanem királynő volt, azaz valódi uralkodó, formálisan férje Zsigmond király egyenrangú társának számított, így a királyéval azonos rangú, önálló lakhely járt neki, melynek jelentőségét minden bizonnyal a torony jelképezte volna. Azonban Mária hamarosan bekövetkezett halála miatt

az építkezés félbeszakadt, így a befejezetlenül maradt toronyra a Csonka-torony név ragadt rá. Zsigmond király az István-torony mellé épített fel végül egy új épülettömböt, szintenként három szobával és egy háromszintes nagyteremmel. Ez valószínűleg a visegrádi éjszakai lakosztálynak megfelelő privát lakrész lehetett.

A palota kincstára, a tárnok-ház Budán a palota szívében, az István torony és az azt övező Zsigmond-kori épület alsó szintjein kapott helyet. Visegrádon ezt egy külön tornyos épületben helyezték el a kápolnának a királyi lakóépülettel átellenes oldalán, a palotában működő pénzverde és ötvösműhely szomszédságában. Ehhez csatlakozott még a palota előljárójának, az udvarbírónak a saját lakrésze is. Budán a várnagy rezidenciájáról nincs adatunk, de talán a kápolnától északra eső, a középső udvar északkeleti saroktoronyát magába foglaló épületre gyanakodhatunk, ha a szálláshelyét keressük. Az udvarban dolgozó mesterek és szolgák általában a munkahelyükön, vagy annak közelében voltak elszállásolva: a lovászfűk az istállóban, a kukták a konyhában, az iparosok a műhelyeikben laktak.

21 A visegrádi királyi palota hercegi lakosztályának helyreállított ebédlője

Az udvar rendjét szabályok kötötték, ám ezek között előfordultak bensőséges, már-már családias szokások is. A 15. században nem a ma ismert karácsonyi, hanem az újévi ajándékozás dívott Krisztus körülmetélésének ünnepén. Az udvar tagjai a király elé járultak a strenáért, s mindenkinek a munkaeszközébe tette az uralkodó a neki szánt ajándékot, ami általában némi aranypénz volt. A szakács a fazékba, a zenész a trombitájába, a pincemester a serlegébe kapta az érméket, s az ajándékozás késő éjszakáig tartott.

A királyi paloták szerves részét képezték a kertek. A királyi és királynéi lakosztályhoz közvetlenül kapcsolódtak kis alapterületű, magas kerítésfalakkal övezett, szökőkutakkal díszített virágoskertek, függőkertek. Ezek mellett mindkét palotának volt egy-egy nagy gyümölcsöskertje is, amelyet szintén kerítésfalak öveztek. Budán a várpalota nyugati, Visegrádon az északi oldalához csatlakozott. Mindkét helyen a kertben szökőkút emelkedett és a Mátyás-korban egy-egy kerti villa is épült. Mátyás emellett toszkán mintára teraszokkal is díszítette e kertjeit.

A kereteken kívül a palotákhoz tartoztak még a királyi istállók is. Budán ezek a Duna parton sorakoztak, Visegrádon valószínűleg a palotakert északi szomszédságában álltak.

A nagy paloták udvarok és kertek sorozatából, termek és szobák százaiból álló épületegyüttese mellett eltörpülnek a diósgyőri típusú nagy királyi várak épületei, pedig a legfontosabb 20-30 helyiséget ezekben is megtaláljuk. Ezekben egyetlen központi udvarról nyílt a kápolna, a földszinten a konyhák és raktárak helyiségei, az emeleten a nagyterem és nagyszoba együttese, valamint a király és királyné háromhelyiséges lakosztályai. A vadászkastélyok kis épületeiben viszont már csak alig tucatnyi helyiség állt a ki-

rály és kísérete rendelkezésére, így ezek funkciója sem differenciálódhatott olyan mértékben, mint a nagyobb palotákban és várpalotákban.

A két nagy palota nem csak elrendezését tekintve emlékeztetett egymásra, de a különbségek ellenére sorsuk is hasonló volt. Bár Budával ellentétben Visegrád nem nőtt nagyvárossá, mégis rezidenciális település lett belőle, ahol éltek ugyan az udvarhoz közvetlenül nem kötődő lakosok is, ám az ő mindennapjaikat is meghatározta a király, illetve kísérete gyakori jelenléte. Mindkét városban a királyi palota körül a főnemesség is épített szállásokat, hiszen idejük nagy részét az udvarban kellett tölteniük. Az Anjouk és Zsigmond uralkodásnak virágkorra után hosszú ideig nem élt király sem Budán sem Visegrádon. Mátyás trónra lépése így nem csak az ország, de Buda és Visegrád reneszánszát is jelentette, hiszen a király ismét belakta a palotáit. Ahogyan a születése, úgy a pusztulása is hasonló volt a két palotának: alapításuk után két-három évszázaddal a török hódítás néptelenített el őket, ám a düledező épületeket mindkét helyen csak a 18. században bontották el végleg.

A középkori magyar királyok visegrádi és budai palotái, méreteiket, pompájukat tekintve messze felülmúlták szomszédaik prágai, krakkói vagy bécsi rezidenciáit. Elrendezésük inkább a francia uralkodók párizsi, az angol királyok westminsteri vagy a pápák avignoni és római palotáival vethető össze. Bár a középkori magyar királyság emlékeit az ország mostoha történelme elsöpörte a föld színéről, mindaz, ami a föld alatt megmaradt belőlük és a régészek ásója nyomán újra a felszínre került, arról tanúskodik, hogy a 14-15 századi magyar uralkodók udvara fényes központja volt a korabeli Európának.